

Jadwiga Koralewicz-Zębik

Spędzanie wolnego czasu a struktura grupy i pochodzenie społeczne młodzieży

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 20, 176-185

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KD, dla sposobu wytyczania przezeń programu, obsadzania stanowisk i kontroli przedsiębiorstw. W rezultacie są charakterystyczne także dla realizacji trzech wspomnianych aspektów kierowniczej funkcji partii wobec państwa.

JADWIGA KORALEWICZ-ZĘBIK — ŁÓDŹ

SPĘDZANIE WOLNEGO CZASU A STRUKTURA GRUPY I POCHODZENIE SPOŁECZNE MŁODZIEŻY¹

¹ Komunikat przedstawia częściowe rezultaty monograficznych badań nad subkulturą młodzieży żeńskiej jednego z łódzkich liceów w zakresie spędzania przez nią wolnego czasu².

Całość badań obejmowała następujące bardziej szczegółowe zagadnienia: w jaki sposób młodzież z danej klasy szkolnej spędza czas wolny, jaka jest rola małych grup koleżeńskich oraz pochodzenia społecznego jako czynników różnicujących sposoby spędzania wolnego czasu, wreszcie jak młodzież ocenia różne formy rozrywek, czy i w jakim stopniu oceny młodzieży różnią się od ocen rodziców.

Badania ankietowe nad subkulturą młodzieży licealnej prowadzone przez R. Dyoniziaka ze względu na tematykę i liczebność badanych miały bardziej szeroki zakres³. Wnioski uzyskane z tego rodzaju badań są reprezentatywne w tym sensie, iż można je uogólniać na całą zbiorowość, do której należała badana próbka. Takie masowe badania nie są jednak w stanie dać wyczerpującego i bardziej pogłębionego obrazu poszczególnych analizowanych zjawisk w ich skomplikowanej strukturze. Możliwość pogłębienia analizy dostarczają monograficzne badania małych grup młodzieży. Wyników uzyskanych w takich badaniach nie można natomiast przenieść od razu na całą młodzież. W sumie monograficzne studia stanowią dla masowych badań wartościowe, zazwyczaj konieczne uzupełnienia.

W badaniach, o których mowa w komunikacie, zastosowano kilka technik otrzymywania informacji: wywiad swobodny, ankietę pod kontrolą i test socjometryczny. Zbieranie materiału przy pomocy tych technik poprzedziło nawiązanie osobistych, niemal przyjacielskich kontaktów z uczennicami wybranej XI klasy liceum. W rezultacie obserwacja, której wyniki uzupełniały dane zbierane na innej drodze, a także pozwalały je lepiej zinterpretować, zbliżała się do obserwacji uczestniczącej. Aby ułatwić sobie jej przeprowadzenie, do badań wybrano

¹ Komunikat powstał w oparciu o badania prowadzone w związku z pracą magisterską pod kierunkiem doc. dra J. Lutyńskiego. Autorka pragnie również przekazać wyrazy wdzięczności dyrekcji i młodzieży szkoły za pomoc okazywaną podczas przeprowadzania badań.

² Oto definicja subkultury, którą przyjęto w pracy: subkulturą pewnej zbiorowości, będącej częścią społeczeństwa globalnego, jest układ zachowań przebiegających według wzorów wspólnych dla członków tej zbiorowości, dla nich charakterystycznych, wykształconych i przyswojonych w toku interakcji w jej ramach. Definicja oparta jest o ogólną definicję kultury A. Kłoskowskiej, *Kultura masowa*, Warszawa 1964, s. 40.

³ R. Dyoniziak, *Młodzieżowa „podkultura”*, Warszawa 1965. Praca ta ukazała się w całości po przeprowadzeniu i opracowaniu badań, o których mowa w komunikacie. Autorka знаła jedynie częściowe wyniki opublikowane w artykułach R. Dyoniziaka, *Młodzieżowa „podkultura”*, „Kultura i Społeczeństwo”, 1962, nr 2, oraz *Młodzieżowa „podkultura”*, „Życie Literackie”, 1961, nr 28.

szkołę, do której chodziła znajoma autorki. Za pośrednictwem tej uczennicy nawiązano osobistą znajomość z innymi uczennicami. Wszystkie wywiady odbywały się w mieszkaniu autorki, a nie w szkole. Miało to na celu uzyskanie bardziej bezpośredniego kontaktu z uczennicami. Aby zmniejszyć dystans, w rozmowach zrezygnowano z oficjalnej formy „pani” na rzecz powszechnej w środowisku młodzieży licealnej formy „ty”. Formy tej używały zarówno prowadząca badania, jak i respondentki. Jak można sądzić, rzeczywiście przyczyniło się to do wytworzenia atmosfery szczerości i zaufania. Atmosfera ta i wytworzenie się nieformalnych stosunków stanowiły czynnik, który miał zapewnić wiarygodność informacji uzyskanych od młodzieży zarówno w wywiadzie, ankiecie, jak i w teście socjometrycznym.

Znaczna część pytań w wywiadzie i ankiecie dotyczyła piętnastu form spędzania wolnego czasu, najbardziej rozpowszechnionych w środowisku młodzieży licealnej. Lista tych form, głównie rozrywek, ustalona ostatecznie po kilku próbnych wywiadach, objemowała: teatr, kino, prasę i czasopisma, muzea i wystawy, książki, koncerty symfoniczne, koncerty rozrywkowe, telewizję, zabawy we własnej szkole, zabawy w innych szkołach, zabawy pozaszkolne, prywatki, spotkania z koleżankami, kawiarnie i spotkania z młodzieżą męską. Te ostatnie, zgodnie ze zwyczajem językowym, przyjętym wśród młodzieży, będą nazywała spotkaniami z chłopcami.

Z każdą z uczennic przeprowadzono rozmowy w formie wywiadu swobodnego według ustalonych dyspozycji na temat sposobu korzystania z piętnastu form wolnego czasu. Celem wywiadu było poznanie wzorów spędzania czasu wolnego przez młodzież, czyli faktycznych zachowań i związanych z nimi zwyczajów⁴. Uznano przy tym hipotetycznie strukturę grupy i pochodzenie społeczne jako czynniki, które mogą wywierać wpływ na wzór przyjęty przez uczennice.

Socjogram utworzony na podstawie analizy danych z ankiety socjometrycznej miał służyć przede wszystkim poznaniu wewnętrznej, nieformalnej struktury grupy, wykryciu podgrup oraz klik, gwiazd i jednostek pozostających na marginesie grupy. Wyniki ankiety socjometrycznej skontrolowane zostały pomocy wywiadów i niesystematycznej obserwacji prowadzonej podczas spotkań z całą klasą. Pytanie postawione w ankiecie socjometrycznej brzmiało następująco: „Podaj nazwiska koleżanek z klasy, z którymi chciałabyś być w jednej grupie na wycieczce, podaj nazwiska koleżanek z klasy, z którymi nie chciałabyś być w jednej grupie na wycieczce”⁵. Przy ustalaniu pochodzenia społecznego korzystano z danych o zawodzie i stanowisku ojca każdej z uczennic, znajdujących się w dzienniku klasowym⁶.

⁴ „Wzór jest wyrazem regularności ludzkiego zachowania, stanowi powtarzalną strukturę tego zachowania”, A. Kłóskowska, *Modele społeczne i kultura masowa*, „Przegląd Socjologiczny”, T. XIII, 1959, nr 2, s. 48.

⁵ Pytanie to nie spełnia wszystkich warunków podanych przez Moreno, odnosiło się ono bowiem do sytuacji hipotetycznej, o której uczennice wiedziały, że nie będzie miała miejsca (wycieczka). Nie była to jednak sytuacja nierealna dla grupy. Używając nomenklatury Moreno, były to więc badania *near — sociometric*. Por. K. M. Evans, *Sociometry and Education*, London 1962, s. 15.

⁶ Jak o tym była mowa, wśród uczennic i ich rodziców przeprowadzono również ankietę pod kontrolą. W przeciwieństwie do materiału opisowego uzyskanego z wywiadów ankietą miała na celu uchwycenie wartości cenionych przez uczennice i ich rodziców. Zastosowano pięciostopniową skalę ocen, w oparciu o którą oceniali oni każdą z piętnastu rozrywek itp. Oceny te stały się podstawą do skonstruowania modeli spędzania wolnego czasu przez młodzież w ujęciu samej młodzieży i rodziców. Porównanie tych dwu modeli, wykazanie zbieżności i rozbieżności w ocenie poszczególnych form, jak również uwzględ-

Określone w badaniach formy spędzania wolnego czasu podzielono na dwie kategorie. Pierwszą z tych kategorii nazywać się będzie dalej kulturalnymi formami spędzania czasu wolnego, drugą zaś formami towarzysko-zabawowymi.

Tabela 1. Podział form spędzania wolnego czasu

Kategorie	Formy wolnego czasu	Charakterystyka kategorii
I	teatr, kino, prasa i czasopisma, książki, muzea i wystawy, koncerty symfoniczne, koncerty rozrywkowe, telewizja	kontakt jednostki z pewnymi treściami kulturowymi przekazywanymi bezpośrednio lub za pomocą środków masowej komunikacji *
II	zabawy we własnej szkole, zabawy w innych szkołach, zabawy pozaszkolne, prywatki, spotkania z koleżankami, kawiarnie, spotkania z chłopcami	kontakty nieformalne typu jednostka — jednostka lub jednostka — grupa, szczególnie natężenie kontaktów osobistych

* Przyjmuje się tu węższe znaczenie pojęcia kultury jako nauki, sztuki, literatury itp.

Przedstawiony tu fragment badań dotyczy kwestii sposobu spędzania czasu wolnego przez młodzież w zestawieniu z pochodzeniem społecznym i strukturą grupy oraz wpływu tych czynników na korzystanie z dwu wyróżnionych kategorii.

Szkoła, do której chodziły badane uczennice, leży w śródmieściu. W kuratorium poinformowano autorkę, że jest ona jedną z najlepszych szkół w Łodzi ze względu na kwalifikacje kadry nauczycielskiej, poziom nauczania, organizację i sprawne kierownictwo. Klasa wybrana do badań składała się z 32 uczennic. W myśl opinii dyrekcji szkoły była to grupa, w której znajdowało się stosunkowo dużo inteligentnych i zdolnych dziewcząt, jednak nie zdyscyplinowanych i nie wykorzystujących w pełni swoich możliwości w nauce.

Jak wynika z socjogramu, cała grupa dzieli się na dwie szesnastuosobowe podgrupy i wchodzące w ich skład mniejsze klik⁷. Podział na podgrupy jest bardzo wyraźny. Jedynie dwie uczennice z podgrupy II dokonują nieodwzajemnionych wyborów jednej uczennicy z podgrupy I. Większość wyborów negatywnych członków podgrupy I skupia się w podgrupie II i, odwrotnie, członkowie podgrupy II dokonali większości wyborów negatywnych w stosunku do członków podgrupy I, przy czym w podgrupie II znacznie więcej uczennic aniżeli w podgrupie I dokonało wyborów negatywnych w obrębie swojej podgrupy. Ilustruje to tabela 3. Dane te świadczą także o tym, że podgrupa II dokonała więcej negatywnych wyborów (odrzuceń) niż podgrupa I, a także o tym, iż odrzuceń w ogóle skupia się mniej w podgrupie I aniżeli w podgrupie II.

nienie w analizie podziału na podgrupy i pochodzenie społeczne pozwoliły na postawienie kilku hipotez w odniesieniu do subkultury młodzieżowej.

⁷ Kliką nazywać będą kilku członków jednej z podgrup, połączonych wzajemnymi wyborami, przy czym członkowie różnych klik mogą między sobą również utrzymywać kontakty. Jedna osoba może być członkiem paru klik.

Tabela 2. Wybory pozytywne z uwzględnieniem podziału na podgrupy

Wybory dokonane przez członków dwu podgrup	I podgrupa	II podgrupa	Razem
I podgrupa	60	0	60
II podgrupa	2	60	62
Ogółem	62	60	122

Tabela 3. Wybory negatywne z uwzględnieniem podziału na podgrupy

Wybory negatywne	I podgrupa	II podgrupa	Razem
I podgrupa	5	40	45
II podgrupa	32	19	51
Ogółem	37	59	96

Jeżeli wybory i odrzucenia w zakresie uwzględnianym w pytaniu ankiety socjometrycznej uznać za wskaźnik postaw społecznych w stosunku do koleżanek, to można stwierdzić, że badana klasa szkolna ma wyraźnie określoną strukturę. Klasa dzieli się na dwie podgrupy, z których pierwsza jest bardziej zwarta niż druga. Opierając się na założeniu o przydatności danych z ankiety socjometrycznej w analizie struktury grupy, w ramach podgrup można wyróżnić jeszcze kliki.

W podgrupie I wyróżnić można trzy kilkusobowe kliki *a*, *b* i *c*. „Gwiazda” tej podgrupy (osoba, która otrzymała najwięcej wyborów) jest członkiem dwóch klik — *a* i *b*. Struktura socjometryczna podgrupy II jest odmienna. Wyodrębnia się w niej czteroosobowa klika *d*, z której tylko jedna osoba utrzymuje kontakt z dwiema innymi uczennicami tej podgrupy. Poza kliką *d* nie można wydzielić innych klik. Wybory w największym stopniu skupione są na dwóch „gwiazdach” tej podgrupy, wokół których skupiają się jedne i te same osoby. Na podstawie obserwacji można stwierdzić, że podgrupa II składa się z par koleżeńskich siedzących zazwyczaj w jednej ławce. Pary te utrzymują również między sobą kontakty.

Skład społeczny obydwu podgrup ze względu na pochodzenie różni się między sobą. Wskazuje na to tabela 4. W podgrupie I znajduje się 7 uczennic (czyli prawie połowa podgrupy), których rodzice mają wyższe wykształcenie lub zajmują kierownicze stanowiska⁸. Podgrupa II składa się natomiast głównie z uczennic pochodzenia robotniczego i urzędniczego (dzieci urzędników nie zajmujących kierowniczych stanowisk).

⁸ Przyjmuję tu rozumienie inteligencji za J. Szczepańskim, „Kultura i Społeczeństwo”, 1960, nr 1–2, s. 33.

Tabela 4. Podział grupy ze względu na pochodzenie społeczne

Podgrupa	Pochodzenie społeczne				
	inteligentkie	urzędnicze	robotnicze	chłopskie	razem
I	7	4	4	1	16
II	2	6	7	1	16
Ogółem	9	10	11	2	32

Analiza materiału pochodzącego z wywiadów wykazuje, że w klasie istnieją przynajmniej dwa główne style spędzania czasu wolnego, odpowiadające dwóm wyróżnionym poprzednio grupom form spędzania wolnego czasu: styl kulturalny i styl towarzysko-zabawowy. Istnieje związek między przynależnością do podgrupy, określoną z kolei pochodzeniem społecznym, a stylem spędzania wolnego czasu. Styl kulturalny dominuje mianowicie w podgrupie I, a styl towarzysko-zabawowy w podgrupie II. Między obydwoma podgrupami występują przy tym różnice zarówno co do częstotliwości, jak i sposobu korzystania z poszczególnych rozrywek. Ponieważ ramy komunikatu nie pozwalają na przedstawienie całości wyników badań potwierdzających postawioną wyżej tezę, analiza ograniczona zostanie do czytelnictwa książek i uczestnictwa w prywatkach, a więc dwóch rozrywek, które zaklasyfikowano do odmiennych kategorii form wolnego czasu.

Tabela 5. Czytelnictwo książek

Książki przeczytane w ciągu 3 miesięcy	Podgrupa I	Podgrupa II	Razem
6 i więcej	13	5	18
Mniej niż 6	3	7	10
Ani jednej	—	4	4
Ogółem	16	16	32

Tabela 5 wskazuje na ilościowe rozbieżności pomiędzy I a II podgrupą w zakresie czytelnictwa. Pewne różnice występują również co do rodzaju czytanej literatury. W podgrupie II jest to przede wszystkim literatura historyczna, obyczajowa lub przygodowa. Uczennice czytają książki takich autorów, jak H. Sienkiewicz, B. Prus, E. Orzeszkowa, J. Krasiński, J. London, G. Maupassant, K. Dickens. Powszechnie lubiane w tej podgrupie są książki kryminalne. Jeżeli uczennice mówią, że czytają literaturę współczesną, to synonimem jej jest, tak zwana również i przez nie, „wielka czwórka” — W. Faulkner, J. Steinbeck, E. Caldwell, E. Hemingway. O pisarzach tych wspomnieli jednak tylko kilka uczennic, reszta sięga głównie po książki wymienionych poprzednio autorów. Dziewczęta czytają również książki trafiające do nich przypadkowo przez znajomych lub za pośrednictwem biblioteki. Trudno określić jednak rodzaj tej litera-

tury, ponieważ najczęściej nie pamiętają one nazwisk autorów i tytułów. Struktura wewnętrzna tej podgrupy wywiera minimalny wpływ na proces wzajemnej informacji i kształtowanie się zainteresowań czytelniczych. Każda z uczennic na własną rękę dokonuje wyboru książek nie dzieląc się doświadczeniami z koleżankami. Taka sytuacja stanowi wynik braku zainteresowań literaturą wśród uczennic tej podgrupy. Przeczytane książki nie stanowią przedmiotu rozmów. W ten sposób jedynym przewodnikiem świadomie kierującym wyborem są wiadomości uzyskane z lekcji historii literatury w szkole. W podgrupie I sytuacja przedstawia się odmiennie aniżeli w podgrupie II. Żadna z dziewcząt nie wymieniła książek kryminalnych jako ulubionej lektury. Czytają one przede wszystkim literaturę współczesną lub książki związane tematycznie z ich zainteresowaniami. I tak np. harcerkę interesuje literatura o tematyce okupacyjnej, szczególnie zaś traktująca o walce podziemnej i udziale w niej młodzieży. Inna uczennica czytuje książki o dzieciach i młodzieży, ponieważ wybiera się na studia pedagogiczne. Kilka dziewcząt interesuje się poezją, z czym nie spotkano się w podgrupie II. Wśród klik *a*, *b*, *c* istnieje pewne zróżnicowanie w doborze czytanej lektury. Uczennice klik *a* uznane są przez ogół koleżanek za najbardziej czytane osoby w klasie. Jak wynika z wywiadów, mają one duże rozeznanie w literaturze współczesnej, którą najchętniej czytują, daleko wybiegające poza wspomnianą „wielką czwórkę”. Polecają sobie wzajemnie przeczytane książki, które stanowią częsty przedmiot rozmów. Szczególne znaczenie w kształtowaniu gustów i ukierunkowaniu zainteresowań przypada środowisku rodzinnemu. W myśl przeprowadzonego w pracy podziału rodzice wszystkich uczennic klik *a* zostali zaliczeni do inteligencji. Duży księgozbiór stanowiący własność rodziny i znajomość literatury wśród rodziców, którzy potrafią wskazać dzieciom odpowiednie książki, odgrywają tutaj dużą rolę w rozbudzaniu zainteresowań czytelniczych młodzieży. Trzy uczennice czytują pisma literackie, które dostarczają im wiadomości na temat nowości wydawniczych, jak również przekazują im ogólną wiedzę o kierunkach literackich, autorach i książkach. W klicie *b* zaznacza się wyraźny wpływ „gwiazdy” podgrupy I, która jednocześnie należy do klik *a* i wnosi wzory i wartości ukształtowane przez tę klikę do klik *b*. Tak jak w klicie *a* środowisko rodzinne, tak w klicie *b* uczennica ta spełnia rolę doradcy przy wyborze książek. Uczennice mówią wprost, że wskazuje im książki, które warto przeczytać. Charakterystyczne, że dziewczęta związane z nią bliżej przejawiają większe zainteresowanie literaturą aniżeli pozostałe w tej klicie. Uczennice należące do klik *c* nieco mniej interesują się literaturą piękną. Dobór książek jest mniej staranny, a z literatury współczesnej wymieniają przede wszystkim „wielką czwórkę”. Wszystkie natomiast bardzo chętnie czytają książki z dziedziny *science fiction*, szczególnie S. Lema, oraz popularnonaukowe, które w XI klasie stanowią dla nich podstawową lekturę obok lektury szkolnej, w związku ze starannym przygotowaniem się do egzaminów wstępnych na wyższe studia.

Podsumowując, dla podgrupy I w przeciwieństwie do podgrupy II książki stanowią istotny element w spędzaniu czasu wolnego, czytanie i znajomość literatury wywiera wpływ na pozycję uczennicy w tej podgrupie, doświadczenia czytelnicze poszczególnych uczennic odgrywają rolę w całej podgrupie nabierając mocy doświadczeń grupowych, dominuje świadomy i staranny wybór lektury. Przeczytane książki są przedmiotem rozmów, a struktura podgrupy wywiera wpływ na czytelniczość.

Bardzo rozpowszechnioną rozrywką wśród młodzieży licealnej są prywatki⁹. Jedyne dwie uczennice z podgrupy I i dwie z podgrupy II nie były w XI klasie na żadnej prywatce. Istnieją jednak różnice co do liczby prywatek, w których uczestniczyły dziewczęta podgrup I i II. Średnia uczestnictwa w prywatkach w ciągu roku dla uczennic podgrupy I równa jest 3,1, a dla uczennic podgrupy II — 5,6. Ogólna liczba prywatek, na których były dziewczęta podgrupy I, wynosi 44, a podgrupy II — 79. Struktura grupy ze względu na uczestnictwo w prywatkach ustalona na podstawie wywiadów jest zbliżona do socjometrycznej struktury grupy. Zauważyć można wyraźny podział na dwie zasadnicze podgrupy. Żadna uczennica podgrupy I, wyróżnionej na podstawie socjogramu, nie była na wspólnej prywatce z uczennicą podgrupy II. W podgrupie I w porównaniu z socjogramem zaszły niewielkie zmiany. Z kliką *a* chodzi na prywatki uczennica, która według socjogramu pozostaje na zewnątrz klasy. Jeżeli chodzi o klikę *b*, to w prywatkach, w których biorą udział uczennice tej kliky, uczestniczy uczennica, która w socjogramie wybrała wszystkie uczennice z kliky *b*, a przez żadną z nich nie była wybrana. Klika *c* urządziła razem prywatki i skład dziewcząt pozostaje niezmienny w stosunku do socjogramu. Dla uczennic klik *a*, *b* i *c* podstawowymi grupami prywatkowymi są kliky powstałe w klasie, chłopcy zaś to na ogół sympatie uczennic i ich koledzy. Nie tworzą oni wspólnie jednej grupy. Żadna z dziewcząt nie ma poza klasą grupy znajomych dziewcząt i chłopców, z którą urządziłaby systematycznie wspólne prywatki, tak jak to czyni siedem dziewcząt z podgrupy II, będących poza kliką *d*. Każda z nich ma swoją tzw. paczkę, do której nie należy żadna inna osoba z klasy. Paczki składają się zwykle z kilku par, które spotykają się ze sobą również poza prywatkami. Klika *d* jest w pewnym stopniu podobna do klik *a*, *b* i *c*. Cztery koleżanki urządzają wspólnie prywatki, zwykle z okazji imienin lub urodzin. Zapraszają na nie sympatie i kolegów. Jednakże dwie uczennice należą do innych paczek pozaszkolnych, z którymi chodzą na prywatki częściej aniżeli z gronem koleżanek z klasy. Na podstawie opisu prywatek można wyróżnić ich dwa główne wzory. Pierwszy wzór można scharakteryzować w następujący sposób. Prywatki odbywają się w sobotę lub w niedzielę i trwają do godziny 22. Rodzice pozostają w mieszkaniu, ale przebywają w innym pokoju i od czasu do czasu przychodzą do pomieszczenia, w którym bawi się młodzież. Alkohol, jeżeli w ogóle jest, to tylko w ilości przygotowanej przez rodziców. Chłopcy palą papierosy, dziewczęta nie palą. Główne elementy prywatki stanowią tańce, rozmowy, gry towarzyskie. Zabawa jest w zasadzie wspólna. Drugi wzór ma odmiennie rysy. Prywatki odbywają się nie tylko w sobotę lub w niedzielę, czasem również w dzień powszedni. Organizowane są wtedy *ad hoc*, trwają do godz. 23 lub dłużej. Rodzice przebywają w innych pomieszczeniach, ale nie wchodzą do pokoju, w którym odbywa się prywatka. Najczęściej zaś w ogóle nie ma ich w domu. Organizowanie prywatki często zależy od tego, czy jest „wolne mieszkanie”. Uczennice podkreślają, że inaczej wygląda prywatka, kiedy w domu nie ma rodziców, którzy krepują swoją obecnością młodzież i powodują „brak swobody w zachowaniu”. Jeżeli są rodzice, to oficjalnie kupuje się mniej alkoholu, a w tajemnicy przed nimi dokupywana jest jeszcze pewna ilość. Chłopcy palą papierosy, dziewczęta również, ale nie przy

⁹ Prywatki wybrano jako przykład towarzysko-zabawowych form wolnego czasu, aby pokazać różnicę między podgrupą I a podgrupą II. Prywatki to określenie powstałe w środowisku młodzieży, które oznacza zabawę w gronie od czterech do mniej więcej dwudziestu osób, w prywatnym mieszkaniu któregoś z uczestników. Dokładniejszy opis prywatek zostanie podany niżej.

rodzicach. Prywatka zaczyna się od tańców i picia alkoholu, następnie urządzone są gry towarzyskie, które można podzielić na dwa rodzaje: 1. celem ich jest zabawienie uczestników, 2. są pretekstem do zachowań erotycznych, polegających zwykle na pocałunkach. Gry te organizuje się jedynie wtedy, kiedy rodzice pozostają w mieszkaniu, jeżeli zaś ich nie ma, to mniej więcej w połowie prywatki gasi się światło, większa część uczestników przestaje tańczyć, ustaje wspólna zabawa, młodzież dzieli się na pary zajmujące się sobą. Pierwszy z tych wzorów charakterystyczny jest raczej dla podgrupy I, drugi — dla podgrupy II.

Pochodzenie społeczne i struktura grupy odgrywają istotną rolę w zróżnicowaniu spędzenia czasu wolnego. Nie są to z pewnością jedyne czynniki tego zróżnicowania, jednak wyniki uzyskane na podstawie wywiadów i ankiety uprawniają do wskazania na ich znaczenie. Ogólnie rzecz biorąc, główny kierunek spędzania wolnego czasu nadaje środowisko rodzinne. Stopień przyjęcia go lub odrzucenia, jak również wprowadzenie pewnych nowych form, niepropagowanych lub zabronionych przez rodziców, uzależniony jest od rodzaju grup rówieśniczych, do których dana jednostka należy.

Na rolę środowiska rodzinnego wskazuje w podgrupie I, zwłaszcza wśród dziewcząt pochodzenia inteligentnego, przedstawiona przykładowo analiza czytelnictwa książek. Wszystkie uczennice pochodzenia inteligentnego mówiły w wywiadach o swoich rodzicach, o zwyczajach panujących w ich domach w związku z korzystaniem z kulturalnych form wolnego czasu. Wpływ rodziców stwierdzono również w przejmowaniu przez młodzież podsuwanych jej wzorów.

Uczennice pochodzenia robotniczego nie podkreślały roli rodziców w ukształtowaniu ich upodobań lub zachowań, podobnie zresztą jak większość uczennic, których rodziców zaliczono tutaj do grupy urzędników. Dotyczy to zwłaszcza wymienionych kulturalnych form spędzania wolnego czasu.

Wyniki ankiety przeprowadzonej wśród rodziców wykazały, że niezależnie od swej przynależności warstwowej formułują oni dla młodzieży podobny model spędzania czasu wolnego. Współczynnik korelacji ρ między ocenami różnych form rozrywek itp., wypowiedzianych przez rodziców inteligentów i urzędników, równy jest +0,88, między ocenami rodziców inteligentów i robotników +0,87, zaś między ocenami urzędników i robotników +0,93¹⁰. Wysoko oceniane jest przez wszystkie kategorie społeczne rodziców korzystanie z takich form, jak teatr, kino, książki, prasa i czasopisma, telewizja, nisko zaś — spotkania z chłopcami, prywatki, kawiarnie, zabawy w innych szkołach, zabawy pozaszkolne.

Ten uniwersalny model akceptowany przez wszystkich rodziców pokrywa się z modelem przekazywanym przez szkołę. Najskuteczniej udaje się go przekazać swoim dzieciom rodzicom-inteligentom. Natomiast dzieci robotników i urzędników, z których składa się niemalże cała podgrupa II, dają pierwszeństwo zabawowo-towarzyskim formom spędzania wolnego czasu, niechętnie widzianym przez rodziców. W rozmowach uczennice te przyznawały wprawdzie, że rodzice często zabraniają im korzystać z rozrywek nisko przez nich ocenianych. Wydaje się jednak, że mniej intensywnie niż rodzice-inteligenci starają się oni o internalizację odpowiednich wartości. Jednej z przyczyn takiego stanu rzeczy można uważać w fakcie, iż oddziaływanie modelu formułowanego przez rodziców dla młodzieży nie zostało wzmocnione przez wzór spędzania czasu wolnego przez

¹⁰ Współczynnik korelacji rang ρ może przybierać wartość od +1, która oznacza całkowitą korelację dodatnią, poprzez 0 — brak korelacji, do -1, czyli całkowita korelacja ujemna.

nich samych. Innymi słowy, dzieci ze środowisk robotniczych i urzędniczych nie widzą, aby rodzice postępowali zgodnie z tym, co sami im zalecają. To zaś powoduje, że nie stosują się one do zaleceń rodziców.

Na podstawie tych rozważań można wysunąć hipotezę, że jeśli dom rodzinny przekazuje faktycznie pewne intelektualne i kulturalne treści młodzieży, to po pewnej modyfikacji młodzież przejmuje je, natomiast wtedy, kiedy subkultura domu rodzinnego uboga jest w tego rodzaju treści, młodzież szeroko rozbudowuje swoje własne życie grupowe i realizuje w nim przede wszystkim zabawowo-towarzyskie wartości. Subkultura rodziny nie jest oczywiście subkulturą jej samej. Wchodzi ona w skład subkultury różnych społecznych warstw. Rodzina — zresztą nie tylko ona — przekazuje wzory rozpowszechnione w warstwie, do której należy. Zróżnicowanie w sposobie spędzania czasu wolnego według pochodzenia społecznego modyfikowane jest przez strukturę grupy. Integracja podgrupy I, wyrażająca się również w braku kontaktów z innymi grupami rówieśniczymi poza klasą, silny wpływ „gwiazdy” podgrupy, reprezentującej kulturalny wzór spędzania wolnego czasu, na pozostałe koleżanki, dominowanie uczennic pochodzenia inteligenckiego — spowodowały zatarcie się różnic w sposobie spędzania wolnego czasu u uczennic o odmiennym pochodzeniu społecznym. Panujący w podgrupie I kulturalny wzór był przejmowany przez uczennice pochodzenia robotniczego¹¹.

Dwie wymienione podgrupy różniły się również wynikami w nauce. Za wskaźnik niech posłużą wyniki egzaminów maturalnych. Na ogólną liczbę 6 osób, które nie zdały egzaminu, 5 osób należało do podgrupy II, a jedna do podgrupy I. Kulturalny styl wiąże się więc z lepszymi wynikami w nauce.

Na specjalną uwagę zasługują uczennice pochodzenia robotniczego z podgrupy I. Należały one do najlepszych uczennic w klasie. Wydaje się, że fakt ten przyczynił się w sposób istotny do tego, iż weszły one do podgrupy o wyższych intelektualnie aspiracjach. Pewne kulturalne treści, w które nie wyposażyło je środowisko rodzinne, przyswoiły sobie one poprzez intensywną naukę, a kontakty z uczennicami pochodzenia inteligenckiego, powstanie klik, złączonych w podgrupę, spowodowały wyrównanie się poziomów kulturalnych i wypracowanie wspólnego stylu spędzania wolnego czasu. Tak więc szkoła i jej działalność dydaktyczna występują tu w roli instytucji, przyczyniających się do rozwoju aspiracji kulturalnych młodzieży, których nie wyniosła z domu.

Wszystkie hipotezy i wnioski sformułowane w komunikacie mają ograniczony zasięg i odnoszą się w zasadzie do badanej klasy. Jednakże można się zastanowić nad tym, czy klasa ta, przypadkowo dobrana, jest wyjątkowa, a więc czy zjawiska i mechanizmy społeczne działające wśród badanej młodzieży nie są bardziej rozpowszechnione. R. Dyonizak po przebadaniu próbki reprezentacyjnej młodzieży Krakowa postawił między innymi wnioski, które w części potwierdzają wyniki uzyskane w referowanych badaniach. Stwierdzając zróżnicowanie poglądów, norm, modeli i wzorów młodzieży w szeregu dziedzinach, jej życia dopuszcza możliwość, iż są one częściowo określone przez pochodzenie społeczne rodziców. Dodaje jednak, że „niezwykle ważne jest, jaka grupa dominuje w klasie [...] jakie

¹¹ Podobne wnioski można sformułować, jeżeli za przedmiot analizy weźmie się oceny form spędzania wolnego czasu dokonane przez uczennice. W części pracy, która nie była referowana, obliczono między innymi współczynnik korelacji rang ρ między ocenami różnych rozrywek itp., dziewcząt pochodzenia robotniczego z podgrupy I i pochodzenia inteligenckiego w całej grupie, następnie między ocenami dziewcząt pochodzenia robotniczego podgrupy II i tej samej grupy dziewcząt pochodzenia inteligenckiego. Pierwszy z tych współczynników wyniósł + 0,75, drugi z nich równy był + 0,45.

uzdolnienia reprezentują przywódcy grup rówieśniczych, jakie wartości uosabiają wychowawcy”¹².

Warto tu zauważyć, że badacze amerykańscy podkreślają różnicowanie subkultury młodzieży (*teen-agers*) ze względu na pozycję społeczno-ekonomiczną rodziców. Znajduje ono odbicie zarówno w ilości czasu, który młodzi ludzie mogą poświęcić na uczestnictwo w tej subkulturze, jak i materialnych i duchowych jej atrybutach¹³.

ZBIGNIEW T. WIERZBICKI — WARSZAWA

MONOGRAFIA SOCJOLOGICZNA CZY SZKICE OBYCZAJOWE?

W „Figaro Litteraire” (z 14 — 20 IX 1965) ukazał się reportaż i zarazem wywiad G. Lamberta pod nieco żartobliwym tytułem *Quand Harvard dissequé Clochemerle*. Tematem reportażo-wywiadu są: mała wieś Peyrane w południowej Francji, książka o niej pt. *Village in the Vaucluse*¹ oraz autor tej książki amerykański profesor socjologii w Harvard University L. Wylie, obecnie attaché kulturalny ambasady amerykańskiej w Paryżu. Artykuł ten nie jest, niestety, konfrontacją rzeczywistości z jej obrazem zawartym w książce, gdyż brak w nim innej wizji wsi lub danych dla weryfikacji materiału zawartego w książce, która tłumaczona na włoski i niemiecki stała się już bestsellerem, osiągając nakład 100 tysięcy egzemplarzy. Lecz artykuł Lamberta jest pod innymi względami interesujący dla socjologa, bo, poza pewnymi uzupełniającymi informacjami o badanej wsi, zawiera porównawcze uwagi prof. Wyliego o metodzie badań w Peyrane oraz o aktualnie prowadzonych przez niego, przy pomocy studentów z Harvard, badaniach innej wsi położonej w północnej Francji.

Gdy w książce o Peyrane Wylie przyjął za punkt wyjścia kulturologiczne związki jednostki z grupą w aspekcie personalnym, to w drugiej pracy, będącej w toku, nacisk położył na strukturę społeczną i z niej wynikające związki kulturologiczne. Tak więc, gdy w pierwszym przypadku podejście autora jest bezpośrednie i indywidualne, niejako *ad personam*, bo koncentruje się na życiu prywatnym mieszkańców wsi w najdrobniejszych jego szczegółach, by tą drogą dać obraz życia całej wiejskiej społeczności pokazując jego mechanizm, to w drugim przypadku badania grupy prof. Wyliego są prowadzone jakby z pewnego dystansu, w sposób mniej osobisty: główny nacisk kładzie się na badanie instytucji społecznych i historycznych oraz związków strukturalnych. Natomiast w obu przypadkach starano się wykorzystać „zaplecze” badanego obiektu, a więc archiwa, urzędowe dokumenty i wszelkie publikacje.

Będzie rzeczą interesującą porównać, po ukazaniu się drukiem drugiej pracy Wyliego, obie jego książki, by stwierdzić, czy i w jakim stopniu przyjęcie odmiennych metod badań wpłynęło na ich rezultaty i formę przedstawienia.

¹² Dyoniziak, *Młodzieżowa „podkultura”*, Warszawa 1965, s. 193.

¹³ Por. A. B. Hollingshead, *Elmtowns Youth*, New York 1949, rozdział XII. *Recreator and Tabooed Pleasures*; J. Bernard, *Teen-Age Culture. An Overview*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science”, 1961, October.

¹ L. Wylie, *Village in the Vaucluse*, Harvard University Press, 1957, ss. XVIII, 345.